

מאמר ז

'והביאנו... ותוליכנו קוממיות לארצנו' - אורא דארץ ישראל

תפילת 'והביאנו וכו' ותוליכנו קוממיות לארצנו' בברכה על התורה

[א] ברכת 'אהבה רבה' בתפילת שחרית נתקנה על התורה, ומבקשים בה 'אבינו האב הרחמן המרחם, רחם עלינו ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד' וכו', ובגמ' ברכות (יא, ב) מבואר שיוצאים בה גם ידי חובת ברכת התורה. ולפי"ן יש להעיר מה זה שהוסיפו בה תפילה על הגאולה ב'והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, ותוליכנו קוממיות לארצנו', דמה ענין תפילה זו לכאן, ובמה שייך ענין הגאולה וביאת הארץ לברכה על התורה.

"ונטעתם כל עץ מאכל" - בני תורה נקראים 'עץ מאכל'

[ב] ונראה לבאר הענין עפ"י מה שכתב האור החיים הק' בפר' קדושים (יט, כג) עה"פ "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" וז"ל, ואולי שרומז באומרו "עץ מאכל" על בני תורה, שגם הם נקראו נטעים, כמו שאמר ר' יוסי (שבת ק"ח, ב) חמש בעילות בעלתי וחמש נטיעות נטעתי [ומאן אינון, רבי ישמעאל ברבי יוסי, ורבי אלעזר ברבי יוסי, ורבי חלפתא ברבי יוסי, ורבי אבטילס ברבי יוסי, ורבי מנחם ברבי יוסי]. ונקראים ג"כ 'עץ', דכתיב (ישעיה סה, כב) "כימי העץ ימי עמי". וכמו כן דרשו ב**זוהר** (ח"ג רב, א) כ"ה בפסוק (דברים כ, יט) "לא תשחית את עצה", שמדבר באדם בן תורה. ויצו ה' שתהיה עיקר הכנסת הארץ לנטוע בה עץ מאכל שהם בני תורה, כי אורה של ארץ ישראל מחכים (ב"ב קנח, ב) ומטהר הנפש, ונקרא בן תורה 'עץ מאכל' כי ממנו מזון לנפש, עכ"ל.

הרי מבואר בדבריו שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ לנטוע 'בני תורה' שנקראים 'עץ מאכל', כלומר לגדל תלמידי חכמים כעצי השדה. והיינו משום שעיקר כניסת

כח. ז"ל הזוה"ק, "לא תשחית את עצה" (דברים כ, יט) דא תלמיד חכם, דדא איהו במתא דאיהו אילנא דחיי, אילנא דיהיב איבין, ע"כ.

תרגום: "לא תשחית את עצה" (דברים כ, יט) זהו תלמיד חכם, שהוא העיקר בעיר שהוא אילן החיים, האילן הנותן פירות, ע"כ.

הארץ הוא בשביל נטיעת בני תורה, כי אוריא דארץ ישראל מסוגל ביותר לתורה, כמו שאמרו חז"ל בבבא בתרא (קנח, ב) 'אוריא דארץ ישראל מחכים', ואוריא דארץ ישראל מטהר את הנפש להשיג את התורה יותר מבחוץ לארץ, ובשביל זה היה עיקר סיבת נניסת ישראל לארץ ישראל כט.

'שיבנה ביהמ"ק וכו' ותן חלקנו בתורתך'

[ג] כמו כן מצאנו במשנת הגר"א זצ"ל שכתב בפירושו לשיה"ש (ו, ה) שזה נכלל בתפילותינו על בנין ביהמ"ק שאז נזכה לתורה וז"ל, ואחר שגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו שהוא בית המקדש אין לנו לא תורה, כמש"כ (איכה ב, ט) "מלכה ושריה בגוים אין תורה", ולא עבודה, ולכן אנו אומרים אחר התפילה שהיא במקום עבודה 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו' ותהיה עבודה עצמה 'ותן חלקנו בתורתך', עכ"ל. הרי מבואר בדבריו שבלא ביהמ"ק אין לנו תורה, ועל זה אנו מתפללים 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך'.

שוב ראיתי בקונטרס 'דרשו ד' ועוזו' [להרה"ג ר' יצחק גרבר שליט"א] שציין כזה לדברי הגר"א זצ"ל שם לעיל (א, ד) עה"פ "הביאני המלך חדריו" וז"ל, ואמר "חדריו" שהן חדרי תורה, כי עיקר התורה היא בארץ ישראל, כמו שכתוב (איכה ב, ט) "מלכה ושריה בגוים אין תורה", עכ"ל. ועוד כתב ב'אדרת אליהו' (דברים א, ה) וז"ל, וגילוי של תורה הוא בארץ, כמו שאמרו (ב"ב קנח, ב) אוריא דארץ ישראל מחכים, עכ"ל. הרי מבואר גם בדברי הגר"א אלו שעיקר התורה והגילוי של תורה הוא בארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל הנ"ל 'אוריא דארץ ישראל מחכים'.

בקשת משה רבינו להרביץ תורה בארץ ישראל - אין חכמה כחכמת ארץ ישראל

[ד] עוד מצאנו בזה בדברי הנצי"ב ב'העמק דבר' ר"פ ואתחנן (ג, כג) בענין מה שנתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל וז"ל, "בעת ההיא" שנחלק הנחלה לבני גד ובני ראובן [בעבר הירדן], וראה כי ההכרח להשריש בישראל כח התלמוד והעסק בה וכו', ורצה משה רבינו שיהיה זה הפעולה בארץ ישראל שמסוגל יותר מעבר הירדן,

כט. ענין זה שאוירה של ארץ ישראל מחכים הוא ענין קדום, והיה קיים כבר בימי תרח אבי אברהם, וכמו שמצאנו בדברי הספורנו סו"פ נח (יא, לא) עה"פ "ויקח תרח את אברם בנו וגו' ללכת ארצה כנען", דכתב שם הספורנו וז"ל, "ללכת ארצה כנען", שהיתה מוכנת אל גרם המעלות במושכלות, ורצויה מכל הארצות וכו', ולא הוזק אוירה בגשם המבול כאויר כל שאו הארצות וכו', וכבר אמרו חז"ל (ב"ב קנח ב) אוירה של ארץ ישראל מחכים, עכ"ל. הרי מבואר בדבריו שכבר בימי תרח אבי אברהם היה האויר של ארץ ישראל מוכן אל גרם המעלות במושכלות כי לא ניזק אויר ארץ ישראל ע"י המבול, ולכך רצה תרח ללכת ארצה כנען.

ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל, וביחוד ירושלים אשר היא מסוגלת לצאת תורה ממנה, וביחוד מקום בית המקדש בהר ה' יראה, וביקש לבוא לשם להרכיב תורה, עכ"ל.⁹

הרי מבואר שכוונת משה ובקשתו ליכנס לארץ ישראל היתה כדי להרכיב שם תורה בישראל, כי ארץ ישראל מסוגלת להשגת התורה יותר מעבר הירדן, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל, ולכן שם הוא המקום הראוי להשריש בישראל כח התלמוד והעסק בה לא.

משה אמר ל'חובב' חותנו לבוא לאר"י כי הוא היה מחבב את התורה

[ה] עוד מצאתי בזה דבר נפלא בספר 'תורת החיד"א' בפר' בהעלותך (י, כט) עה"פ "ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך", שהובא שם מה שהעיר החיד"א בספרו 'ראש דוד' דמה זה שכאן נקרא יתרו בשמו 'חובב', והלוא שבעה שמות היו לו.

וכתב החיד"א ז"ל, אמנם הנה נודע דאורא דארץ ישראל מחכים, ואין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל וכו', "ויאמר משה לחובב" שחיבב את התורה וכו', כלומר מאחר שאתה מחבב את התורה וקורא לך שם 'חובב' וכו', אם כן "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם" - אשר שם נגלו האלהים והאוויר מחכים - "לכה אתנו והטבנו לך", כי ודאי טיבותא היא גבך שאתה

9. ועיין עוד בנצי"ב ב'העמק דבר' פר' לך לך (יב, ט) עה"פ "ויסע אכרם הלוך ונסוע הנגבה" ז"ל, חזר וראה [אברהם] ש'נגבה' הוא יותר מסוגל לעבודת קרבנות ומכל שכן לתורה, שהיה אברהם אבינו עמוס בשקידה וכו', וכבר ראה גם משה רבינו שדרום ארץ ישראל מסוגל יותר לתורה כמו שכתבתי בספר דברים (ג, כג), וכך ראה אברהם, עכ"ל. ועיין גם ביכלי יקר' (פר' לך לך שם) ז"ל, "הלוך ונסוע הנגבה", אולי רצה להתחכם באלהיות, כי הרוצה שיחכים ידרים (ב"ב כה, ב), עכ"ל. וראה גם ב'צורור המור' ריש פר' שלח (יג, יז) על מה שאמר משה למרגלים "עלו זה בנגב" ז"ל, ונראה כי כוונת משה בכל זה להדריכם בדרך השלימות בענין שלא יחטאו, ולכן אמר להם זכרו זאת והתאוששו והביטו אל אברהם אביכם כמה חיבב ארץ ישראל, וכל מסעיו היו לדרום ארץ ישראל להדבק בה, כאומרו (בראשית יב, ט) "הלוך ונסוע הנגבה", ולכן אמר להם "עלו זה בנגב", עכ"ל.

10. עוד הראוני כענין זה בנצי"ב בפר' לך לך (יג, א-ג) עה"פ "ויעל אכרם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה", שכשחזר אברהם אבינו ממצרים הלך כמהירות [עיי"ש בדבריו], וטעמו כתב בזה"ל, שנכסף [אברהם אבינו] לשוב להמקום הזה [ארץ ישראל] ביחוד, שמוצלח לתורה וכו', כי נכסף לשאוף רוח התורה שאין קץ לאהבתה וכו', כך היה אברהם אבינו כשביקש לשאוף רוח הנגבה, עכ"ל.

מחבב התורה להביאך עד הלום, כי המקום גורם להחכים, וזהו שאמר "נוסעים אנחנו אל המקום", כלומר הוא מקום הגורם לתורה והשראת שכינה מצד המקום עצמו, "והטבנו לך" שתמצא מבוקשך בתורה וכו', עכ"ל.

הרי מבואר בדבריו שמה שאמר משה רבינו ליתרו חותנו "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך", היה מצד מעלת ארץ ישראל ששם ישיג את התורה שהוא מחבב כל כך, וכמו שנקרא בשם 'החכם' ע"ש שהיה מחבב את התורה, ואמר לו משה שיבוא עם כלל ישראל לארץ ישראל כי שם ישיג מבוקשו כי אורא דארץ ישראל מחכים, ואין תורה כתורת ארץ ישראל, וארץ ישראל עצמו הוא המקום הגורם לתורה, ולכך לכה אתנו והטבנו לך.

קיומם של ישראל בארץ תלוי בעסקם בתורה - כי לכך ניתנה להם הארץ
 [ו] וביותר מצאנו שכל קיומם של ישראל בארץ ישראל היה תלוי בעסקם בתורה כי כאשר בטלו מן התורה נגזר עליהם מטעם זה לגלות מן הארץ, כמו שכתב הג"ר יצחק אייזיק חבר זצ"ל בפירושו 'יד מצרים' על הגדש"פ (פיסקת 'הא לחמא עניא') ז"ל, ואמרו ג"כ (ב"מ פה, א) דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת "על מה אבדה הארץ" (ירמיה ט, יא) וכו', עד שבא הקב"ה בעצמו ופירשו "על עזבנו את תורתך" (שם) וכו', נמצינו למדין שבעוון כיטול תורה גלו ישראל מארצם. והטעם שארץ ישראל ניתנה להם רק בעבור עסק התורה, שאורא דארץ ישראל מחכים וטוב לעסוק שם בתורה, ולכן בשבטלו מתורה נגזר עליהם גלות, ולכן בזכות עסק התורה נזכה להיות 'לשנה הבאה בארעא דישראל', עכ"ל.

הרי מבואר בדבריו שהטעם שגלו ישראל מן הארץ בחורבן הבית היה מחמת עזבו את התורה, והיינו משום שכל עיקר נתינת הארץ לישראל היה בשביל שיעסק בתורה, כי ארץ ישראל מסוגלת ביותר לתורה כי אורא דארץ ישראל מחכים, ושזכו לשלימות מדריגות התורה והשגתה. ולכן כאשר עזבו את התורה, איבדו כ עיקר זכות קיומם בארץ, ולכן אבדה הארץ.

"בארצות החיים" זו ארץ ישראל

[ו] שוב הוסיף בזה בני הרה"ג ר' משה שליט"א לבאר עפ"י מה שנקראת ארץ ישראל 'ארץ החיים', כדכתיב "אתהלך לפני ה' בארצות החיים", ופירש רש"י ז"ל, "בארצות החיים", ארץ ישראל, עכ"ל. ומקורו במדרש שוחר טוב (תהלים שו ז"ל, "בארצות החיים", זו ארץ ישראל, עכ"ל. וצ"ב מדוע נקראת ארץ ישראל 'ארץ החיים'.

אך לאור האמור מובן מאד, כי הרי מצאנו בכמה מקומות שעיקר ה'חיים' ע ישראל הוא בתורה, כדאיתא בגמ' מכות (י, א) תנא תלמיד שגלה מגלין ר